

מתולדותיו של אבא זצ"ל

לידתו של אבא, הריני כפרת משכבו בכפר קטן בשם „דאשקאבצי“ הסמוכה לעירה „מוסט“, בש"ק פ' תצוה בשנת תרמ"ו. הוריו אנשים כפריים ותמימים מוקירי תורה, שלא זכו שנים רבות לזש"ק; נסעו לחלות פני „הצדיק ממוש“. ברכת הצדיק נשאה פרי והרץ הנולד נקרא בשם יחזקאל ולפי עצת „הצדיק ממוש“ הוסיפו לו השם „אלתר“. אותו נשא עד ליום חתונתו עם נכדת „הצדיק ממוש“. בישיבות נקרא אבא „אלתר מוסטער“ או סתם „דער מוסטער“.

כבר בילדותו, בהיותו כבן ח' כבן ט', אהבו היהודים מסביבת מוסט לשמעו מצטט בע"פ פרקים שלמים בתנ"ך. בהגיעו לשנתו הי"ז שוכנעו הוריו לשלחו לישיבת נובהרדוק. פחות משנה עשה בישיבה ובהיותו שם נסמך לרבנות ע"י רבה של נובהרדוק הגאון בעל „ערוך השולחן“ ואבא טרם הגיע לשנתו הי"ח.

ה„סבא“ מנובהרדוק קרבו מאד ושכרו ללמוד יום עם אחד מבניו. רשמים עמוקים הותירה בו תורתו המוסרית של ה„סבא“. תמיד היה חוזר על המשל של ה„סבא“ שכאשר עגלה רתומה לסוסים מתהפכת מושלכים ממנה החוצה מספר קטן של אנשים אך אם רכבת „אקספרס“ מתהפכת, נתונים, ר"ל, מאות אנשים בסכנה (הכוונה היא שכאשר אדם גדול כמו אבא יעזוב את דרך התורה, הוא עלול לגרור אחריו מספר גדול של אנשים...) עוד היה חוזר על דברי ה„סבא“ שישגם אנשים הנוחלים בבז"ז „על ארבע“ בתורם אחרי כבוד. וכשהיה אבא הולך לבקש מעשירים תמיכה לישיבות היה תמיד חוזר על מאמר חז"ל: „למה נקרא שמו (של יחזקאל) „בן בוזי“ — לפי שבזה עצמו על התורה...“

מנובהרדוק עשה אבא את דרכו לטלו והוא כבן שמונה עשרה. באותם ימים — ימי הפיכות הנפל ברוסיה — נהרסה מסילת הברזל והקשר עם הישיבה נותק לחלוטין למשך כחצי שנה. באותה תקופה סבלו כולם חרפת רעב ומאכלם של כל בני הישיבה — מרגן ורבנן ותלמידיהן — היה אך לחם יבש ומים חמים.

בטלו הושפע רבות מראש הישיבה מרן הגאון ר' אליעזר גורדון וצוקלל"ה, והיה מתארו כמי שהאמת בלטה על מצחו במדה כזו, שדי היה לשלוח יד ולקמוץ ממנו מלוא הקומץ אמת. העדר ספרי קודש ומציאותן של גמרות בלבד וחדושי הרשב"א שהיה קרוע מרוב שמוש גרמו לכך שתלמידי הישיבה בטלו שמו כל חילם בגפ"ת ורשב"א. בטלו הספיק אבא ללמוד כמאתיים דף גמרא בזמן.

בהגיעו לגיל הגיוס לצבא הרוסי והוא בן עשרים שנה נאלץ אבא לעזוב את טלו ולנסוע לוילנא כדי לקבל פטור מן הצבא. בוילנא למד בישיבת רמיילעס. את רישומה של ירושלים דליטא לא שכח אבא לעולם. בעיקר התרשם מקהל המון בעלי-הבתים שלאחר יום עבודה היו מתאספים בבתי הכנסת ובבתי המדרש ועוסקים בתורה.

בימים ההם ואחד מעמודי התוראה בוינא הגאון ר' חנוך הענף אייגש וצוקלל"ה — בעמח"ס ה„מרחשת“ — ממשפחת הסבא וצוקלל"ה הכיר את הבחור הלומד ויעמוד על טיבו ולא אחר להציעו לחתן עבור בתו של הסבא „ישי“ (כך היה נוהג לחתום בר"ת שמו ישראל יונתן) ויבא הרב ירושלימסקי לוילנא כדי לבחון את הבחור ממוסט ולראות אם כתיילתו כן הוא. האנשים המקורבים

לאבא בוילנא העידו שטרם למד מסכת סוכה וסבא נתן לו שלשה ימים ללמדה. בסוף שלשת הימים כשנבחן, ראו שיודע הוא להשיב ולפרק בתוספות ממסכתא זו. כשראה סבא את כחו של ה"מוסטער" הומינו לבקר אצלו באיהומען כדי לראות את המדוברת. במשך שלשה ימים לא הזכיר הסבא את בתו ולא דבר אודותיה ואולם, ידה של המדוברת נכרה בכל הבית. הסבא היה חולה והסבתא עסוקה היתה בטיפולה בו ומשק הבית הוטל על נערה צעירה כבת שבע עשרה ושמה הענדל רייזל. בבואו של אבא לבית ארע שאחד הבנים הקטנים שמט מן השולחן מפה שעליה היו כלי פורצלן יקרים שסבא היה מביא ממסעותיו אל הרופאים בחו"ל, הנערה מיהרה להרגיע את אחיה הקטן בדברים רכים ויעצה לו דרכים להוציא הפחד מגופו.

החתונה התקיימה באיהומען ביום ו' עש"ק ער"ח תמוז תרס"ט. בתור חתן, בדרכו בחזרה מאיהומען לווילנא עבר דרך מינסק ובמלחן פגש ב"חפץ חיים" ובקשו שיברכו שיצליח בתורה... אחרי החתונה היה סמוך על שולחן חמיו ולמד באין מפריע. במשך שנה וחצי הלך כל שבוע לבית המטבחים כדי לעמוד מקרוב על השחיטה והכרוך בה. כשאירעה שאלה בתקופה זו סירב אבא לפסוק הלכה ושמש על ידו של חותנו.

בתום תקופה זו יעץ לו סבא שיסע לבריסק (על חשבון ה"קסט" כמובן) וילמד תורה מפי מורו ורבו של הסבא — הגר"ח זצ"ל. (הגר"ח זצ"ל העריך מאד את תלמידו לשעבר. שנים מספר לאחר מכן כשנסע אבא ממקום רבנותו בסמאלוויטש להלווית הסבא באיהומען, סר בדרכו חזרה למינסק — ששכנה על הדרך שבין שני העיירות — להקביל את פני הגר"ח זצ"ל ששהה שם. הלה שאלו מיד אם הסבא עודו בחיים ואבא לא רצה לענות על שאלה זו (להגיד את האמת זה בגדר "מוציא דבה כסיל", ואילו להכחיש...) ויצא מחדרו של הגר"ח זצ"ל, הגר"ח הבין את משמעות הדבר ומהר החוצה אחרי אבא. כשהגיעו אמר לו שמסופק הוא אם ישנם עוד שני יהודים כסבא). בסור אבא אל הגר"ח זצ"ל מצאו מדבר בדברי תורה עם הרב ר' שמחה זעליג ריגר זצ"ל. לאחר שאבא הציג את עצמו שאלו הגר"ח ביאור בהשגת הראב"ד המפורסמת וזאת בלי ששאלו מה הוא לומד. אולם, חזקה על ת"ח כמו הסבא שיכרור לעצמו חתן ת"ח. ואבא, שכעשרים דקות הפך העניין במחשבתו, השיב שמן הסתם מתכון הרב לדף פלוני בחולין, התרגש הגר"ח זצ"ל וסח לר' שמחה זעליג: „ער קען דאך באמת" (הוא באמת יודע), זו היתה ראשית הכרותו עם הגר"ח זצ"ל.

במשך ארבעת החדשים הקצרים שעשה בבריסק הספיק אבא ללמוד מהגר"ח זצ"ל את שיטת לימודו. וכשנתבקש ע"י להסביר שיטה זו היה עונה שהגר"ח זצ"ל הולך מיד אל לב הענין של הסוגיא. „מכל משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים", נאמר לא רק על לב הבשר כי אם גם על לב של חידוש בתורה. „אין דבר שאין לו נקודה אמצעית" כותב אבא בהקדמה לחוברת דיני ממונות.

בחזרו לאיהומען המשיך ללמוד באין מפריע ולאחר לידת אחינו הבכור — משה ז"ל — החליט אבא לחפש משרה ונתקבל כרבה של סמוליאן. לאחר שנתיים (תרע"ב—תרע"ד) בסמוליאן הלך אבא לסמאלאוויטש ונשאר שם עד שנת תרפ"ג.

בימי מלחמת העולם הראשונה יצא הגר"ח זצ"ל בראש קבוצת גולים והתיישב במינסק שהיתה רחוקה כחצי שעה נסיעה מסמאלאוויטש. מאליו מובן שאבא מיהר לסור למינסק והיה גוסע ביום א' וחזר ביום ה'. את זמנו במינסק עשה במחיצת הגר"ח זצ"ל. דבר זה נמשך כשלש שנים.

בימים ההם התאספו רבנים במינסק בביתו של הגר"ח זצ"ל וחשבו להוציא לאור כתב-עט תורני שיוקדש לבעיות שהתעוררו בעקבות המלחמה ומישהוא הציע שאבא יהיה חבר המערכת. הגר"ח זצ"ל לא התערב בעניין זה וכששב אבא הביתה מצא מכתב מרבה של טווריג — הגאון ר'

כנסת ישראל

רצה

אברהם בורשטין וצוקלל"ה — ובו הוא מיעץ לו שלא יתעסק בכתב העט. אך הוא הוסיף „לך בכוחך אל שדה לא חרושה ותעבדנה" ואז גמלה החלטה בלבו לכתוב את פירושו לתיספתא. אבא לא הרהיב עוזו בנפשו לספר לגר"ח זצ"ל על מחשבתו זו. אבל פעם בדברו עם הגרי"ז הלוי וצוקלל"ה והזכיר שבתוספתא פלונית כתוב בלשון כזה וכזה, אמר הגר"ח זצ"ל — שנכנס לחדר בלי שהרגיש בו — „הדבר הזה היה בו צורך זמן רב". ובכך כאילו נתן הסכמתו למפעל החדש.

בתשוקתו העצומה לתורת הגר"ח זצ"ל לא היה מכשול שיכול היה להניאו מלחפש אחר חדושי. כשזכה סוף סוף לצאת מאפילה לאורה ועמד לעזוב את רוסיה התעורר בדרך חשש שבכוונת הרוסים להחזירו לרוסיה. לשעות מועטות לא היה המצב ברור והמשרה הלטבית השהתה אותו במשרדה, עד שיגיעו הוראות מריגה. למרות המצב הנורא לא חשש אבא לבקש רשות לבקר אצל הרב דמתא כדי שאצלו יוכל לעיין בספרו של הגר"ח זצ"ל... בהיותו ברוסיה לא ידעו דבר אם הספר אכן יצא לאור אם לאו.

גם שנים רבות לאחר פטירת הגר"ח זצ"ל שמר עמו אבא על קשר מיוחד... מעשה היה בלונדון שאבא השלים בעש"ק חדוש לתוספתא על ב"ק, שהיתה אז בדפוס, ובקש מבנו להזכיר לו להריץ החידוש במוש"ק מן הדואר הראשי בלונדון בדואר אויר. מנהגו של אבא בליל ש"ק היה לקום באישון לילה ולומר פרק קי"ט בתהלים ואח"כ ללמוד בספר „נפש החיים" את הענינים הנוגעים לתורה. ואח"כ ללמוד כמה שעות עד שהגיע זמן התפלה. והנה בשתיים אחר חצות העיר את בנו ובקשו להזכיר לו משהו חשוב במוש"ק, מיד אחרי הבדלה.

לאחר הבדלה התישב אבא לכתוב את החדוש מחדש ורק לפנות בוקר השלימו ושלח את בנו לשלוח החדוש ירושלימה לדפוס.

לימים ספר לנו אבא שבאותו ליל שבת בא אליו הגר"ח בחלום ואמר לו בזה הלשון (ביידיש כמובן), „צריכים ללמוד עוד תורה". מיד התחיל אבא מעיין בחדוש והרגיש שבהמשכה של אותה משנה ממנה הוא מביא ראיה כתוב ההפך ממה שהסיק בחדושו...

שני הספורים המובאים להלן שמעתי מפיו של אבא. הריני כפרת משכבו, וגם ריחוק הזמן וריחוק המקום לא הפחיתו את החיל והרעדה שאִתוהו בדבריו.

כארבעה חדשים לפני שנאסר אבא על אנשי הנק.וו.ד. חשב אבא שאם יקיים „חבי כמעט רגע עד יעבור זעם". ישכחו אנשי רשע על קיומו ולא יתחקו על צעדיו לאסרו. ובכן, עזב אבא את ביתו ומשפחתו במסקבה ותחליט לנסע עם בנו בכורו, משה ז"ל, ללנינגרד בהגיעם לשם חפשו ומצאו חדר לשכור אצל יהודי פשוט שאפילו חומש לא נמצא בביתו. ואולם ספר אחד היה כל אוצרו של היהודי הזה — ספר שו"ת, מאחד מגדולי הפוסקים מלפני שני דורות, שעד אז לא היה לעיני אבא. התיישב אבא והתחיל לעבור על דפי הספר הזה ולאחר שעבר על אחת מן התשובות שם, אמר למשה שנתברר לו עכשיו הטעם שהוא בגלות — כדי שיראה את הספר הזה ובהצביעו על התשובה שזה עתה עיין בה אמר למשה שהוא היה פוסק להלכה אחרת ממסקנת בעל מחבר השו"ת.

משראה אבא שאין אוסרים אותו, החליט לשוב למוסקבה. בער"ח אלול שנת תר"ץ, קם בבוקר וספר שחלם שבאותו יום יאסרוהו, ולא יצא מפתח הבית. בערב יצא עם אמא מן הבית המחניק כדי לנשום אויר צח ומיד בצאתם המתינו להם בחוץ שלשה אנשים, הללו הפרידו ביניהם ולקחום למאסר. אנו, בבית, הבנו שאם הם לא שבו תוך חמש דקות אות הוא שהם אסורים. וכשאחי הבכור הלך בכל זאת לחפשם, אמרו לו שכנראה היתה תאונה, ר"ל. אמא שבה הביתה כעבור שלשה ימים ואלו אבא נשאר בכלא.

הנק.וו.ד שפטו את אבא שלא בפניו ומצאוהו אשם בהכנה פעילה למהפכה נגד הממשלה

ודנוהו בכל חומרת הדין למות. אולם, „ברחמנותם“ של הסובייטים, הוחלפה גזירת המות לחמש שנות מאסר עם עבודת פרך ואבא נשלח לארץ האורלים בצפון רוסיה.

עבודתו הראשונה היתה לנסר גזעי עצים לגורים קטנים יותר. כשראו שאבא אינו מספיק למלא את מכסתו המירו את עבודתו בעבודה מפרכת ממש — להשחיל דגים קפואים על חוט ברזל. אבא לא היה מסוגל לעבוד עבודה כזו בלי כפפות וק"ו בן בנו של ק"ו שבכפפות לא ניתן היה להרגיש את החוט. בכל פעם שהיה נוטל את חוט הברזל היה אומר וידוי כי לא האמין בחייו. שבועיים ימים נמשך הדבר והנה חולם אבא חלום ובחלומו הוא עובד בחריזת הדגים ולפתע מוצא הוא לידו את הרב המחבר של השו"ת שראה בלנינגרד (אבא ידע שזה הוא למרות שהרב המחבר נפטר עוד בילדותו של אבא והוא לא ראהו מעולם). האיש התבונן בפני אבא ופניו כועסות. והנה גם הסבא מופיע שם. נאנח הסבא ואמר לרב שיראה מה קשה העבודה של אבא. אך פניו של הרב היו עדיין כועסות עד שהסבא אמר שלפי דברי הש"ך צדק אבא. הרב חשב קמעא והבעת שחוק עלתה על פניו. למחרת בבקר הוחלפה עבודתו של אבא והוא קבל תפקיד בחלוקת בגדים ומנות לחם לאסירים...

ספור אחר ששמעתי מפי אבא (ובהספדו סיפר רב אחד, שהוא היה כשהקיץ אבא משנתו והוא הוא שהיטיב לו את החלום) קרה בעת שאבא הדפיס את ה„חזון יחזקאל“ על תוספתא גיטין. כדרכו היה כותב בבקר עד הצהריים והיה הולך לנוח קצת. יום אחד כתב חדוש שמאד מצא חן בעיניו ובסופו הוסיף שלפי דברי הגר"א... „משמע איפכא מזה“ ותו לא. גמר לכתוב ושכב לישון והנה בחלומו בא הגאון ופניו לא רצויים לאבא עד שאבא פייסו (על תכנם של הדברים אכ"מ להאריך).

בכלא במוסקבה היה זמנו של אבא פנוי לחפש טעם למאסרו, שהרי „אין אדם נוקף אצבע למטה אלא א"כ גזרו עליו מלמעלה“.

אחרי שהרהר אבא בכל התשובות שפסק בחייו, גמר בלבו שהענויים נגזרו עליו בגין שתי תשובות שפסק להלכה. שאלה אחת נגעה לגט ואילו השניה דנה בעניני מקואות. לאחר שיצא מרוסיה (על תקופה זו היה אומר שלאחר שראה נסים כאלה שוב לא יקבל שכר על שהוא מאמין) והגיע לוילנא נכנס לגרמ"ע וצוקלל"ה וספר לו מפקפקיו בעניני השאלות הנ"ל. ספר לו הגרמ"ע שבאותו יום עצמו קבל גט שענינו היה דומה לזה שבתשובתו של אבא ומסר את הגט בהסתמכו על פסקו של אבא ובעברו על נמוקיו. באשר לתשובה השניה התפלפל הגרמ"ע עם הרבנים דוילנא ולאחר כמה ימי דיונים בענין אמרו לאבא שאין לו מה לחשוש שפסק שם שלא כהלכה.

בכך חזרה למקומה השאלה שהטרידה את אבא על מה באו לו תלאותיו, אבא חפש ואכן מצא סיבה למאסרו אך לא גילה את סודו מעולם. אולם רגיל היה לומר שהרבנים עתידים ליתן את הדין על שלא נלחמו בכל תקפם ברוסים הכופרים...

רוב ההספדים שנאמרו או נכתבו על אבא, הריני כפרת משכבו, היו הספדים על גאון בתורה שסלל לו דרך חדשה בחדושו, על עסקן ציבורי עם מחשבה עצמאית ולפעמים גם תקיפה, על נושא בעול הישיבות ש„התייצב לי עם מרעים“, על איש חסד למופת, על עמוד העבודה וכו'. הכל נכון ואמת — אבל ראש וראשונה היה אבא רב בישראל.

זכורני שפעם ישבנו סביב לשלחנו והדברים נסבו על רבנים שונים, ואבא התבטא — וזה לשונו „בדורי היה „הרב“ — ר' אליהו חיים מייזל מלודז' — ששימש 72 שנה כרב. אחד מהנוכחים נסע מיד אל הרב מבריסק וצוקל"ל לספר לו דברי אבא ולשמוע תגובתו של ר' וועלוועלי שדוקא אבא מצביע לא על ר' חיים מבריסק אלא על רב אחר. ותגובת הרב מבריסק היתה מעניינת.

התולך רכיל נסע לבית „הבריסקר רב“ אולם חזר מהרה לבית אבא ובפיו שר' וועלוועלי התפלא שאבא כיוון לדברי ר' חיים כי גם הוא היה אומר שבדורו היה „הרב“ ר' אליהו חיים.

אנו רואים מסיפור זה ששני ענקים בעולם הרבנות דנו בכבוד ראש עד שהצביעו על אדם מיוחד שהוא הוא „הרב“, הרב ב.ה. הידיעה, ונשאלת השאלה מה זה רב בישראל?

רב בישראל — יעודו כסול. אין רב בישראל שלא יכיר את אנשי עדתו — כרועה צאן עדרו, לפעמים ייסרם ולפעמים ינהלם בשקט ובשלוח. אבל בזה לבד לא סגי' ובזה לא נסתיימה חובתו של הרב. מחובתו של רב בישראל לשמור על גחלת היהדות שלא תכבה ולא רק שלא תכבה אלא גם להפית את הניצוץ שבגחלת עד שיעלה הלהב לאש גדולה שתמשיך לבעור ולאורה ילכו המונים זמן רב. רב צריך לשמור על קדשי היהדות בכל דור על פי צרכיו של אותו דור.

כן, כזה היה עיקר תפקידו של אבא משך ארבע עשרות שנים משנת תרע"ב עד שנת תשי"א שבה עלה ארצה.

נחזור לרבנותו של אבא ובשורות אלו אספר כמה ממעשיו כרב — מעשים אופייניים לתקופה ולסביבה.

ראשיתו בדרך הארוכה של הרבנות היתה בעיר סמאליאן, שנתיים מתוך ארבעים שנה כיהן בסמאליאן. איך זה קרה שמתנגד ליטאי נתמנה לרבה של קהילה שכל-כולה אנשי חב"ד. מעשה שהיה כך היה. כשהאדמו"ר הרש"ב נבג"מ חיפש ראש ישיבה לשיבתו החדשה, יעצו לו להזמין את אבא והוא אז כבן כ"ה—כ"ו שנה. אבא נסע ללובאביטש ועשה שמה כשבוע והגיד כמה שעורים שעשו רושם רב בישיבה (עוד פגשתי כמה מוקני חב"ד שזוכרים שיעוריו אלו). האדמו"ר נבג"מ השליט סדר זמנים מדויק בישיבה ולאחר השיעור למדו סדר ב.ה.תניא (כמו בישיבות ליטאיות יש סדר מוסר). אולם לאחר שיעוריו של אבא כשהבחורים סובבים אותו ומתפלפלים אתו בחדושי קרה שכמה מהתלמידים אחרו את סדר ה.ה.תניא. האדמו"ר נבג"מ אמר לאבא שהוא מעריכו כערכו אבל אינו מתאים לראש ישיבתו. לאחר מכן עבר הרב ר' שניאור לוי שיינין ז"ל (אביו של ר' מענדיל שיינין ז"ל שנפטר זה עתה) מסמאליאן לשקלאוו, ואז יעץ האדמו"ר הרש"ב את אנשי סמאליאן שימנו את אבא כרבם. למרות שבסמאליאן לא היו ליטאים לא החליף אבא את נוסח התפלה, והתפלל בנוסח הגר"א ואף לא שינה ממנהגיו.

זמן קצר לפני בואו לסמאליאן נשרפה המקוה וכשאבא הגיע שם התחיל באסיפות עם טובי העיר כדי לבנות מקוה חדשה במקום זו שנשרפה. או לכל הפחות לשפץ הישנה. האסיפות לא נשאו פירות מידיות ואבא לקח מבנק הלואה על שמו ושיפץ המקוה. רק כשעמד לעזוב סמאליאן ולנסוע לסמאלעוויטש גילה להם את מקור הכסף וביקשם לשלם ולפרוע את יתרת החוב.

בשנת תרע"ד עבר מסמאליאן לסמאלעוויטש כממלא מקומו של הרב הגאון ר' אברהם דובער כהנא שפירא בעל ה.ה.דבר אברהם הי"ד שאז נתקבל כרבה של קובנה. אולי כאן המקום לספר פרט קטן מאציל הרוח הזה. בשבת הראשונה שאבא היה בסמאלעוויטש נתקבלה חבילה דרך הדואר ואבא חשב שאיזה רב כיבדו בספר חדש. אולם לאחר הבדלה התברר שזה לא ספר חדש כלל. הרב שפירא זצוק"ל — למרות שהוא רק עתה עבר לכהן בעיר גדולה וקהילה חשובה כקובנה מצא לנחוץ וגם הקדיש זמן לערוך רשימה מפורטת של הבעלי-בתים הסמאלעוועטשים ולשלח הרשימה בדואר לרב הבא אחריו כדי שהרב הצעיר ידע איך להתנהג עם הב"ב וידע חולשתו של כל אחד מהם.

מובא במדרש שנח ראה כמה עולמות: העולם לפני המבול והעולם לאחר המבול. ככה היה גורלם של רבני רוסיה — העולם לפני המהפכה הקומוניסטית שבלבלה את העולם והעולם לאחריה. לאחר המהפכה פחדו גם חרדו רבים מבני ישראל שמא יודע לשלטונות שעדיין יש להם

זיקה לדת ואז התחיל פרק מסירת נפש אצל אבא. והנה דוגמא: במקום לערוך סידור חופה בבתי כנסיות ובפומבי, היה אבא מסדר חו"ק אצלו בגינתו המסובבת בתים בשעה שבו "תרמוש כל חיתו יער" בנוכחות מניין אנשים מצומצם ולא יותר. אם אנשי הג.פ.או. היו תופסים את המשתתפים, כולם היו מקבלים עונשים חמורים.

בשנת תרפ"ג קיבל כתב־רבנות מסלוצק המעטירה. זו סלוצק שרבניה גאוני ארץ לפני אבא היו (בסדר הפוך) ר' איסר זלמן מלצר וצוק"ל (הוא שיעץ לקהילה למנות את אבא), הרידב"ז וצוק"ל (סבא של אמא), ר' יוסף בער סולובייצ'יק בעל בית הלוי וצוק"ל, ר' יוסף "הגדול" תלמיד ר' חיים מוואלאזין, ר' אברהם קאצנבלויגן (הוא שראה את ילד הפלאים בהיותו בן שבע ולקחו אל אביו הרב דוד קצנבלויגן מקידן שילמוד תורה עם הילד שלאחר זמן נתפרסם שמו בישראל — הגר"א), עד אביו של המהרש"ל. כן, זוהי סלוצק שבשנת תנ"א נרשם עליה בפרוטוקול של ועד ליטא "קרתא רבתא רבתי עם, רבתי בדעות וכולא שבחא אתניהו בהון... בעלי תריסים בעלי בינה... מנחי קרבא באורייתא... מלאה חכמים וסופרים"... סלוצק שבשנת תס"ד כותב עליה בעל אבקת סופרים בהקדמתו: "סלוצק מלא כף נחת תורה וגדולה במקום אחד". זוהי אותה סלוצק ששאלו את אבא בלונדון למה הוא מנהיג רבנותו בתקיפות ובעוז? השיב: שבשעה שבא מסמאלעוויטש לסלוצק זה היה בפרוס הפסח ועבר על או"ח הלכות פסח מאה ואחד פעמים (האיש שסיפר לנו סיפור זה כשישבנו "שבעה" הדגיש שאבא אמר ק"א פעמים), אולם כשבא לסלוצק מצא שם כמה ב"ב שידעו הלכות פסח לא פחות טוב מאבא; בעלי בתים כאלו יצייתו לרב אפילו הוא עניו, ואילו בלונדון הוא מוכרח להתנהג בעוז ובתקיפות כדי שישמעו בקולו (בתפלת רבון כל העולמים שאומרים בליל ש"ק לאחר "שלום עליכם" היה מתפלל בנוסח החסידי "אחלה פניך... ובעיני כל רואינו לעבודתך כדי שיהיו דברי נשמעים לעבודתך...").

בסלוצק שימש כרב על אפם וחמתם של אנשי היבסקציה, במסירות נפש משך שבע שנים. כשנודע לאבא שנולד תינוק, היה מכתת רגליו למשפחת הרך־הנולד ומשכנע ומשפיע עליהם שיכניסו את הבן בביתו של א"א. לאבי הילד היה מיעץ שביום הברית לא ימצא בביתו כדי שיוכל אחר כך לטעון שלא ידע בכלל שעושים ברית מילה ונודע לו רק לאחר המעשה (אם הילד — היולדת — היתה פחות נתונה לסיכונים). לאחר שקיבל הסכמת ההורים היה מביא מוהל מחוץ לסלוצק כדי שאנשי סלוצק לא יכירוהו. והמוהל ידע שעליו לעקוב אחרי אמי ז"ל שהיתה הולכת ברחובות סלוצק עם סליה בידיה כאילו הולכת לערוך קניות. המוהל ידע שליד הבנין בו אמי נעצרת ומסירה את נעלה מרגלה, עליו להכנס ולהזדרז ולגמור את הברית ומיד להסתלק משם דרך אחרת.

איך הגיע אבא לכהן כרבה של לונדון הבירה? בשעה שהיה רבה של סמאלעוויטש, עיירה על יד מינסק, הרבה לבקר אצל ר' חיים מבריסק שבאותו פרק בזמן מלחמת העולם הראשונה ישב שם. פעם ישב אצל ר' חיים ובאה שאלה אודות יהודי שנתפס על ידי שודדים שביקשו הרבה כסף כדי לשחררו. מכיון שהיהודי היה יליד סמאלעוויטש פנה ר' חיים לאבא ואמר: "סמאלעוויטש רב, וואס זאגט איהר?" למרות שענין פדיון שבויים נהיה כל כך חשוב ונחשבה כמצוה רבה, ענה אבא מיד ואמר, שהרי זו משנה מפורשת "אין פודין את השבויים יתר על דמיהן". קם ר' חיים והכריז שמובטחני שהסמאלעוויטש רב יכהן כרבה של העיר הגדולה ביותר בעולם. לא רדיפות הייבסקציה ולא פגעי הזמן יכולים להצליח נגד הבטחת ר' חיים, ונבואתו נתקיימה.

ובכן בשנת תרצ"ב הגיע אבא ללונדון, וקיבל משרת רב בקהילת מחזיקי הדת שרבה הקודם היה הרב קוק ז"ל.

בשנת תרצ"ד קיבל אבא הזמנה מוועד הקהילות של אנגליה (יוניטד סינאגוג בלע"ז) לכהן

כאב"ד — משרה מלאה באחריות: כל עניני הכשרות, נשואים וכו' של כל מדינת אנגליה מסורים בידי האב"ד. המשא ומתן על משרה זו נמשך שנה ומחצה, תנאים שונים התנה אבא לפני שקיבל את עול הרבנות הזאת: להגביל מספר הגרים שמגיירים בהנהלת הכשרות וכדומה אולם שום תנאי כספי. אבל עיקר המו"מ שנמשך שנה וחצי סובב מסביב לשאלת בשר חלק האחוריים.

בלונדון היו אז 12 אטלזים "כשרים" בהכשר הבי"ד שמכרו בשר מחלק האחורני. לפי הגמרא בחולין דף צ"ו ע"א וביריד סימן ס"ה "וצריך לחטט אתריהם", כדי להוציא את גיד הנשה ואת החלב צריכים לחתוך הירך לחתיכות, אחרת חלק זה לא מנוקר כדין. לא כל עקרת בית תסכים לקנות בשר בצורת "לוקשיק", ושתיים-עשרה אטלזים מכרו חלב גמור שאוכליו בעונש כרת. ובכן אבא ביקש שהבשר ינוקר כדין מבלי שים עין על התוצאות, לאט לאט לסגור את אטלזי בשר האחוריים, והבטחה שתוך עשר שנים יחוסל בשר זה מהאטלזים הכשרים. זאת ועוד תנאי, הרב הראשי יכריז בריש גלוי שכל אלו שקנו בשר זה, כליהם לגמרי טריפה ועליהם לקנות כלים חדשים. כל התנאים הוסכמו והרב הרץ הוציא ההצהרה בענין הכלים והחווה נשלח לאבא לחתימתו, אולם במקום לחתום החווה קרע אבא אותו לחתיכות והחזיר את החתיכות נייר לקהילה. בקריאה אחרונה לפני שחתם מצא אבא סעיף לפיו אבא מתחייב לשמור על תקנות הקהילה. "ומי יערוב לי שתקנות אלו לא מתנגדים לשלחן ערוך?" צעק אבא. בסופו של דבר נסחו מחדש את הסעיף שהרב מתחייב לשמור על התקנות אך ורק אם הן לא מתנגדות לש"ע.

בימי מלחמת העולם השנייה משעה שהממשלה הנהיגה שבשר היה מחולק לפי מנות, דרש אבא שיחסלו מיד את חלק האחוריים מהאטלזים הכשרים (דהיינו ארבע שנים במקום העשר שהובטח לו) וכשראה אבא שזה לא מסתדר, יצא לקרב עז כשהוא מצויד בהבטחת אמא שאם יתפטר היא תפתח מסעדה בביתנו ויהיה לנו ממה להתקיים. באסיפה המכריעה התחיל אבא לדבר עוד לפני שהיושב ראש נשא דבריו הוא, וכשהוציא אבא את מכתב ההתפטרות נכנעה הקהילה ומאז עדיין אין חלק האחוריים נמכר באטלזי כשר באנגליה.

בימים הנוראים מנהגי היה לעמוד על ידי אבא בחזרת הש"ץ בתפילת מוסף וזאת כדי שאוכל לסייע לו לקום מ"כורעים". פעם כשראיתיו בוכה כתינוק שאלתיו על מה הוא מתפלל בשעת "כורעים": תשובתו הדהימה גם אותי שהייתי כל כך קרוב לו וחשבתי שאני מכירו. לא על הצלחה בדברי תורה, בטח לא על פרנסה אף לא על בריאות, וגם לא על בניו שיהיו ת"ח, אלא — ודבריו נחרתו בזכרוני — „אני מבקש מה' שהמצות לפסח שנאפות תחת הכשרי יהיו אמנם כשרים ללא שום חשש של חמץ".

ומה לא עושה רב בישראל שבת ישראל לא תתעגן? לפני עיני עדיין התמונה איך שאבא מטפס על סולם החמישים, המדרגות לקומת הבי"ד נהרסו והסולם היה הדרך היחידה להגיע לכספת הבית-דין ששם הפקיד אבא גט של חייל שעזב את אשתו ומצאוהו ערב צאתו לחו"ל עם יחידתו בצבא. לאחר איומים מצד אבא הסכים החייל לתת גט לאשתו אבל לא למסרו לידיה אלא על ידי שליח למסירה — הגט טרם נמסר לידי האשה. כשמוע אבא שבנין בית-הדין נשרף (זה היה באותו לילה שהגרמנים הפציצו את לונדון והטילו עליה במשך הלילה עשרות אלפים פצצות דלק ואש) נסע מיד לשם כשאחי הבכור ז"ל ואני מצטרפים אליו. שני קירות הבנין נהרסו על ידי אנשי הג"א כדי שלא יפלו על העוברים ושבים, ומסוכן היה לעמוד על ידו. אבא קיבל רשיון מהמשרה והוא כבר מטפס על הסולם, אחי מתפלל תפילה חרישית שאבא ירד בשלום ואילו אני מתפלא שגם אבא יודע סרק לטפס על סולם. כשירד חזרה פניו מלאים שמחה: הוא הציל בת ישראל מכבלי עיגון.

ואם רב בישראל מוכן לסכן גופו להצלת בת ישראל, קל וחומר שלפעמים סובלים סבל נפשי

לאותה-מטרה. אספר פה עוד פעם את הסיפור שרבה של ירושלים שליט"א הזכירה בחספדו. יהודי אחד באנגליה התעשר ובתו התחתנה עם אחד מצאצאי משפחת רוטשילד. לאחר שהוא קיבל את כספי הנדוניה התחיל להרביץ לה ובסופו של דבר נטש אותה, וכדי לצערה עוד יותר הלך והתנצר וטען שגוי אינו יכול לתת גט. אבא לא אמר נואש, הלך אליו הביתה כמה פעמים עד שהמשימד הסכים לחת לאשתו גט אבל בתנאי שלא יבוא לבית-הדין של „היהודים“, אלא רק אבא, הסופר, ושני העדים יבואו לביתו. בזמן שהסופר ישב וכתב הגט, שמע אבא שהמשימד אומר לאשתו שלאחר ש„היהודים הנבונים“ ילכו, היא תשאר כדי לעשות חשבון סופי מהמגיע לו. ברגע שהגט היה מוכן למסירה הזהיר אבא את האשה שעליה לעזוב את הבית לפני שאבא ופמלייתו יעזבו את הבית, אחרת אין לגט שום תוקף. כל הזלזולים של המגרש לא הפריעו לאבא והוא בשלו — היא מחוייבת לעזוב את הבית לפני שהוא זז משם. כשאבא היה מספר סיפור זה היה מוסיף דברי שבח והודאה שנזכר בדין זה (רמב"ם הלכות גירושין פ"א ה"ה „שלא נאמר ושלחה אלא שאם גירש ולא הוציאה מביתו הרי זה כמו גירש והחזיר גרושתו לפיכך צריכה ממנו גט“) בשעת מעשה אקטואלי ולא לענין חידושי תורה.

הרבה פעל מאחורי הקלעים שהקהלות באנגליה יקבלו עליהן רבנים ואם קהלה טענה שאין לה לשלם משכורתו הפעוטה של רב, גם לזה מצא אבא פתרון. משך שנה וחצי שלח לקהילה חשובה את הכסף על מנת שישלמו לרב משכורתו, וכשחלה אבא ולא שלח את הכסף בזמן, בא אליו אחד מהגבאים. הלה ננוף קשות ומהר להסתלק. מאז שלמו אנשי הקהילה עצמם את משכורתו של הרב. מיד לאחר שהגרמנים גרשו את היהודים אורחי פולניה לז'בונו'ין, בא בנו של ראש ישיבה מפורסם מפרנקפורט וסיפר שאביו ניצל מגזירת הגירוש רק משום שהיה מאושפז בבית חולים אולם ברגע שיעזוב את בית החולים יגורש. אבא ידע שלראש הישיבה יש קרוב בלונדון איש אמיד ושומר מצוה. כדי לקבל ויזה בריטית היה צורך שאיש בעל אמצעים יחתום על הצהרה שהוא לוקח על עצמו את פרנסת הפליט (פורמליות גרידא). כל הזירוים מצד אבא לקרובו של ראש הישיבה העלו רק הבטחות „מחר אחתום“ ולא יותר. והנה בערב שבת לאחר שאמא הדליקה נרות שבת (ובלונדון מדליקים רק 20 דקות לפני השקיעה) ואבא מחכה כחצי שעה וניגש אל הטלפון ומחייג מספרו של קרוב זה. האיש אליו טילפן אבא לא האמין למשרתו שאינו יהודי, שהרב אברמסקי רוצה לדבר אתו בטלפון בשבת וחשב שמישהו חמד לו לצון, אולם כששוכנע הבין את חומרת המצב ובמוצאי שבת עוד טרם הבדלה, וההצהרה הדרושה חתומה כדת וכדין, אגב, לשאלת אמא מדוע אבא בעצמו חייג את המספר ולא נתן לאחד מבניו לעשות זה, נאנח אבא ואמר בזה הלשון „הם (הבנים) עדיין לא מספיק גדולים בישראל לחלל את השבת כשמדובר על עסקי פיקוח נפש“ (ראה רמב"ם הלכות שבת פ"ב ה"ג).

על אף שעשה חיל בדרכו הרבנית, היה אבא לרב נגד רצונו. כל יום, בלכתו להתפלל בלונדון, היתה תפלתו בפיו שיוכל לקיים „מה אני בחנם אף אתם בחנם“. על האניה, בדרך לא"י, היה אומר כל יום פרקי תהלים שחפץ ה' יצליח בידו. בני הבית נועצו ביניהם איך לעזור לאבא להגשים משאת נפשו זו. גמרו אומר שברגע שיגיעו לא"י יחפשו ישיבה שבה יוכל אבא להגיד שעורים. מחד, חששו שאם תמצא ישיבה בירושלים פרוש הדבר שאבא ילך כל יום לישיבה, והתוספתא, מה תהא עליה? מאידך, ישיבה מחוץ לירושלים פרושה טלטולי דרך ובזבוז זמן. החליטה אמא שהברירה האחרונה רעה פחות. בפרט שבדרך לישיבה ובחזרה ממנה יוכל אבא להתעמק בחדושי תורה.

נסע הבן לבני ברק להציע לפני ראש ישיבה שאבא יהיה מגיד שיעור. ראשית דרכו היתה אל הגה"צ המפורסם הרב שר זצוקל"ה, מיסדה מחדש של ישיבת סלבודקה והנה זה פלא. בדברו

עם ראש הישיבה שמע ממנו שבאותו יום כבר נשלח אל אבא אחד מנכבדי הישיבה לבקשו שיגיד שעורים בישיבה. אבא הסכים להגיד שיעור אחד בתור נסיון. ליוותה אותו אמא (דבר שנהיה לאחר מכן לנוהג קבוע, עד שחלתה ונאלצה לפעמים לשנות ממנהגה) והבן. בדרך אחזו באבא פקפוקים. ישיבה חדשה, ומי יודע אם התלמידים יבינו את שיעורו ויהיו מרוצים מדרכו אשר סלל לעצמו? אך כשגמר את שיעורו הראשון ושלשה מהתלמידים חזרו על השיעור ולא השמיטו דבר (בלשון אבא "יעדער קנייטש") ורבים מן התלמידים סובבו אותו והתווכחו אתו על חדושו ועל פירושו ושאלו לענין, ראה אבא שאין מקום לפקפוקיו וישיבה זו אם כי חדשה היא עדיין, כבר נושאת היא פרי ויש בה תלמידים מביני דבר. וכך נוצר קשר של קיימא בין אבא ובין הישיבה ומשפחות ראשי הישיבה. שליט"א. פעמים רבות היה אבא אומר שהוא משול למליונר שיש לו שתי דירות. כי בישיבה ראה את ביתו השני.

על מצבתו חרות הפסוק "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" פסוק שאבא תמיד חזר עליו בהוסיפו שהוא — אבא — הינו מלמד. הספרי שואל וכי איזה צדקה עשה משה עם ישראל, מן, שליו, מים, בגדים הכל קבלו מה' ולא משה נתנם. ומתוך הספרי תירוץ והגר"א מגיה, "אלא שלמד תורה לישראל" (ואז פירושו של הפסוק "צדקת ה' עשה" ומה הוא הצדקה שעשה? "משפטיו עם ישראל" שלמד משפטיו לישראל).

ואסיים בדברים שאמר ואשר יש בהם משמעות. לפני שש וחצי שנים לקה בהתקפת הלב הראשונה ובמשך כמה חודשים נאסר עליו מטעם הרופאים להגיד שיעור ברבים, דבר שדיכא אותו עוד יותר מעצם מחלתו. לאחר זמן כשמצבו הוטב והרופאים התירו לו להמשיך שיעוריו, אף על פי כן היסס, עד שפגש בפגסיון כרמי בירושלים אחד משומעיו הקבועים ונוכח שאיש זה זוכר הרבה מפירושו, החליט שבשבת הבאה יתחיל שוב להגיד שיעוריו בחדר האוכל של ישיבת קול תורה. ובאחד בשיעוריו בהגיעו בגמרא שבה מוזכר פרק צ"ב מתהלים (מזמור שיר ליום השבת) ואבא כדרכו הרחיב דבריו על כל המזמור עד שבא לפסוק י"ד "שתולים בבית ה' בחצרות אֵל־קִינוּ יפְרִיחוּ", ציין שהתחלת הפסוק לא מתאים עם סוף הפסוק, התחלת הפסוק מדבר בבנין קל ואילו סופו של פסוק זה בבנין הפעיל (יפריחו ולא יפרחו). והוא פירש: הצדיק כבר לא נמצא אתנו בארץ החיים, הוא כבר שתול בבית ה' (העולם הזה דומה לפרוודור/חצר, והעולם הבא דומה לטרקלין/בית) ובכל זאת השפעתו של הצדיק עדיין ניכרת בעולם הזה שהוא ממשיך להשפיע שאחרים ילכו בדרכיו "יפריחו" — בחצרות אֵל־קִינוּ יפְרִיחוּ. תנצב"ה.